

CÂTEVA DRUMURI COMERCIALE ȘI ORAȘE MEDIEVALE DE LA CURBURA CARPAȚILOR (BUZĂU ȘI RÂMNICU SĂRAT PÂNĂ ÎN SECOLUL AL XVI-LEA)

Emil Lupu

Interesul istoriografiei române privind problema drumurilor „internaționale” și a începuturilor vieții urbane medievale beneficiază de puține date concrete, oferite de „studiul pe obiect”. Aflată, paradoxal – după mai bine de 100 de ani de cercetare arheologică - abia la început, cunoașterea civilizației urbane¹ presupune cunoașterea vechimii și importanței drumurilor comerciale de legătură. Dacă produsele materiale și spirituale ale civilizației urbane au determinat evoluția societății locale și au influențat atât elitele, cât și civilizația rurală, atunci este necesară o mai atentă studiere a modelului urban medieval românesc, chiar dacă partajarea sa de modelul rural nu poate fi atât de lesne realizată.

Problematica axelor comerciale internaționale ce au tranzitat teritoriul Țărilor Române și a influențelor pe care acestea le-au exercitat în procesul genezei statelor medievale Țara Românească și Moldova, dar și în planul apariției orașelor medievale românești, a devenit o constantă a istoriografiei române; Nicolae Iorga a formulat o teorie, larg acceptată și dezvoltată de alți istorici români, potrivit căreia, drumurile comerciale de legătură între Europa Centrală și de Vest, pe de o parte, și *Orientul mătăsii*, pe de alta, și dintre bazinul Mării Baltice și Constantinopol, au fost factori determinanți în cristalizarea vieții statale la sud și răsărit de Carpați².

O poziție asemănătoare a avut Gheorghe Brătianu, adept al lui H. Pirenne în ceea ce privește influența comerțului internațional în viața internă a

statelor feudale europene. În ampla sa operă de analiză a influenței exercitate de bazinul Mării Negre asupra popoarelor ce au gravitat pe lângă aceasta în decursul epocilor istorice, Gh. Brătianu a afirmat nu o dată că „navigația de pe Dunăre dobândise o importanță nouă, datorită negustorilor din orașele Transilvaniei și ale Ungariei, care îi folosesc resursele. Pe de altă parte „drumul Moldovenesc” deschidea comerțului orașelor din Galiția, Cracovia și Lvov, accesul la porturile de pe coasta Mării Negre. Aceste împrejurări noi de ordin economic explică bruscă dezvoltare a principatelor românești în a doua jumătate a secolului al XIV-lea”³.

Un alt promotor al determinismului economic în înțelegerea organizării statelor medievale românești, de la est și sud de Carpați, a fost P. P. Panaitescu. El considera că „dualitatea formei de stat corespunde unor cauze adânci, unor deosebiri organice, geografice și economice”⁴. Astfel, „(...) între drumurile de comerț din Țara Românească și cele din Moldova nu era, deci, nici o legătură, cele două țări aveau orientări economice deosebite (...)”⁵, prin urmare, ele „(...) erau două zone deosebite de influență politică, ce erau urmarea zonelor de influență comercială: zona ungurească era în Muntenia, iar Moldova cădea în zona de interese și de influențe polone”⁶. Ceva mai târziu, P. P. Panaitescu își reconsideră concepția, contestând tezele lui Nicolae Iorga și Gheorghe Brătianu (după apariția unui punct de vedere contrar, exprimat de Barbu T. Cămpina⁷), afirmând că: „Drumurile comerciale n-au creat orașele și cu atât mai puțin statele”⁸.

O primă sinteză asupra punctelor de vedere privind influența drumurilor comerciale asupra Țării Românești și Moldovei a fost realizată de către

¹ Pentru cel mai recent studiu în domeniu, vezi L. Rădvan, *Orașele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Iași, 2004.

² Nicolae Iorga a dezbătut această temă în numeroase lucrări, din care cităm doar câteva: N. Iorga, *Trei lecții de istorie despre însemnătatea românilor în istoria universală*, Vălenii de Munte, 1912; Idem, *Drumuri vechi*, București, 1920; Idem, *Drumurile de comerț creatoare ale statelor românești*, București, 1928; Idem, *Istoria comerțului românesc. Epoca veche* (vol. I), *Epoca mai nouă* (vol. II), ediția a II-a, București, 1937, *passim*. Către sfârșitul vieții, această poziție a fost ușor atenuată, identificând și alți factori în apariția primelor state medievale românești (Idem, *Elemente economice în cultura noastră*, în vol. *Conferințe și prelegeri*, București, 1943).

³ Gh. I. Brătianu, *Marea Neagră*, ediție îngrijită de V. Spinei, vol. II, București, 1988, p. 144.

⁴ P. P. Panaitescu, *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, Postfață, note și comentarii de Șt. S. Gorovei și M. M. Székely, ediția a II-a, București, 1994, p. 99.

⁵ *Ibidem*, p. 103.

⁶ *Ibidem*, p. 104.

⁷ Barbu T. Cămpina, *Despre rolul genovezilor la gurile Dunării în secolele XIII-XIV*, în *Studii*, anul VI (1953), nr. 1, p. 191-236 și nr. 3, p. 79-119.

⁸ P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 281.

Sergiu Iosipescu⁹, apoi de Șerban Papacostea, care concluziona: „(...) drumul nu a «creat» statul, cum afirmase marele istoric (Nicolae Iorga, n.n.), în exuberanța descoperirii unei deosebit de însemnate corelații a istoriei noastre; și totuși nu e mai puțin adevărat că drumul comercial și lupta pentru controlul acestuia a fost o componentă hotărâtoare a etapei finale de constituire a statului feudal, atât în cazul Țării Românești cât și al Moldovei”¹⁰.

Dacă rolul drumurilor comerciale a fost apreciat la adevărata sa dimensiune în ce privește organizarea vieții statale, el nu trebuia neglijat nici în privința influențării componentelor sociale și culturale ale zonelor pe care le traversează. Pe șleaurile adânc săpate de roțile cărușelor încărcate cu mărfuri, se deplasau și constructorii catedralelor, artiștii și tipograful de mai târziu. Locurile de popas, târgurile și orașele de tranzit erau toate marcate de influențele locurilor îndepărtate de plecare și de destinație ale acestor drumuri.

Spațiul exterior al curburii Carpaților a fost recordat din zorii evului mediu românesc la o axă internațională de circulație, la vest reprezentată de orașele hanseatice și la est de marile antrepozite conectate la drumul mătăsi. Fiind o deviație secundară a acestei axe, creată prin efortul militar și politic al coroanei maghiare și prin calitățile sașilor colonizați în Transilvania, acest drum comercial a apărut odată cu orașul Brașov. Beneficiind de scutiri și o largă autonomie comună, Brașovul a monopolizat comercial spațiul dintre gura râului Ialomița și cea a râului Siret, încă din secolele XIII-XIV.

Negustorii brașoveni au fost marii beneficiari ai eforturilor complexe ale regalității maghiare, directe sau prin intermediari, de prelungire a graniței estice până la Dunăre. Ei au fost favorizați de protecția inițială a cavalerilor teutoni¹¹ (care au curățat nu numai acest spațiu extracarpatic de grupurile nomade ale cumanilor), apoi de Episcopatul Cumaniei (care încerca să pună în practică o vastă campanie de colonizare cu *popoare* de diverse etnii, aduse din Transilvania și de pacificare prin creștinare a triburilor turanice¹²), într-un spațiu ce depășea cu mult granițele eparhiei catolice.

Deocamdată, primul document ce atestă existența unui *coridor* comercial în zona curburii exterioare a Munților Carpați este privilegiul comercial acordat la 28 iunie 1358 de regele Ungariei, Ludovic cel Mare, negustorilor brașoveni. Binecunoscut și intens analizat de istoriografia românească, documentul nu mai poate suporta nici un fel de interpretări noi. „*Controversa provocată în istoriografia română de interpretarea acestui document se poate rezuma la două poziții principale: a lui Nicolae Iorga și Emil Lăzărescu ce deduc existența unui culoar angevin și a Mariei Holban care îl socoate un act de pretenție într-un moment de criză a relațiilor dintre voievodul Nicolae Alexandru și regele Ludovic I*”¹³. Privilegiul semnifică un gest de autoritate al regatului maghiar față de voievodul Țării Românești, în subordonarea căruia se afla și teritoriul cuprins între vărsarea râurilor Ialomița și Siret, teritoriu care ar corespunde unei părți din fostul Episcopat al Cumaniei. Documentul confirma negustorilor brașoveni dreptul exclusiv de liberă circulație prin acest „*coridor*”, care le permitea astfel accesul la porturile de la Marea Neagră și Dunăre. Pentru ca accesul brașovenilor să fie asigurat în totalitate, la scurt timp după ce Vladislav Vlaicu le dădea și el un privilegiu comercial, la 20 ianuarie 1368, textul fiind probabil conceput de cancelaria regală de la Buda¹⁴, „*regele Ludovic, după cererea anume a brașovenilor, îngăduie ca „negustorii domnului Demetrius, princeps Tartarorum» (Dimitrie, principe al tatarilor), să nu-i mai plătească lui tricesima obișnuită, așa încât și voi în pământul (terre) aceluiași domn Dimitrie să puteți trece sigur și liber, fără plata tricesimei, cu lucrurile și mărfurile voastre*”¹⁵.

Relațiile comerciale din acest coridor comercial erau cu multă vreme înainte stabilite, pe baza unor înțelegeri care nu presupuneau obligatoriu emiterea unor documente scrise. Spre exemplu, negustorii sibieni nu au solicitat și n-au primit (sau nu s-au păstrat), acte privind de drepturi de liberă trecere (nici din partea regelui Ungariei, ca putere suzerană, nici din partea domnitorului Țării Românești sau a cnezilor și voievozilor locali de dinainte de constituirea statului Ungrovlahiei, ce își exercitau autoritatea asupra drumurilor tranzitate de aceștia), totuși au desfășurat obișnuitele activități comerciale la sud de Carpați și au beneficiat de dreptul de depozit, pentru mărfurile aduse din Țara Românească.

⁹ S. Iosipescu, *Drumuri comerciale în Europa centrală și sud-estică și însemnătatea lor politică (secolele XIV-XVI)*, în AIIA, XDX, 1982, p. 265-284.

¹⁰ Ș. Papacostea, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 204. Subiectul a fost reluat de curând în Iden, *Drumurile comerciale internaționale și geneza statelor românești în viziunea lui Nicolae Iorga și în istoriografia zilelor noastre*, în SMIM, XVIII, 2000, p. 45-56.

¹¹ DIR, C, *veacul: XI, XII și XIII*, vol. I, nr. 77, p. 150-151.

¹² *Ibidem*, nr. 185, p. 228; nr. 188, p. 230-231; nr. 189, p. 231; nr. 193, p. 235; nr. 194, p. 235-236; nr. 228, p. 273-274; nr. 230, p. 275-276.

¹³ S. Iosipescu, *op. cit.*, p. 275, care și conchide că „*întreaga construcție a Mariei Holban întărește caracterul de excepție al drumului Brăilei față de căile comerciale ale Țării Românești*”.

¹⁴ M. Holban, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, București, 1981, p. 152-153.

¹⁵ Iorga, *Istoria comerțului*, p. 457; doc. republicat în DRH, D, vol. I, nr. 49, p. 90.

De la Brașov, pentru intrarea în Țara Românească erau folosite patru căi importante: *drumul Branului*, *drumul Prahovei*, *drumul Teleajenului* și *drumul Buzăului*, toate pomenite explicit într-un salvconduct acordat brașovenilor în noiembrie-decembrie 1476, de către Vlad Țepeș¹⁶. Dintre acestea, două tranzitau zona care ne interesează: *drumul Teleajenului* și *drumul Buzăului*. Plecând de la Brașov, acest drum al Teleajenului, avea două ramificații: pe *Calea Zizinului* și *Calea Teliului* până în depresiunea Întorsurii Buzăului. De aici, drumul urca pe valea Buzoelului, pe Tabla Buții (un platou aflat la peste 1300 de metri altitudine), de unde, pe lângă cetatea Teleajenului, cobora pe *drumul Teleajenului*¹⁷ sau *drumul Buților*, pe la Vălenii de Munte, Bucov; de aici se bifurca spre Târgșor (pentru a se îndrepta către București) și Gherghița (pentru a urma traseul către Orașul de Floci, Brăila, București și Buzău)¹⁸.

De sub Tabla Buții se desfăcea și *drumul Buzăului*, care cobora fie pe apa Bâscii Chiojdului, fie pe apa Siriului și apoi, mai sus de Nehoiașu, însoțea apa Buzăului. Acest drum, care a reprezentat un foarte important catalizator pentru creșterea economică a zonei de curbura exterioară a Carpaților, cobora până la Buzău, iar de aici se îndrepta către Brăila. Către sfârșitul secolului al XIV-lea, după stabilirea contactelor politice și comerciale între Țara Românească și Polonia, crește în importanță *drumul Bogdanului*, ce făcea legătura între Târgoviște și Suceava, apoi București și Suceava. Acest drum intra în zona de curbura pe sub Dealul Istrița, pe moșiile satelor Greci, Bădeni, Lipia, Cucuteni, venind dinspre Gherghița și Bucov, se intersecta cu *drumul Brăilei* la Buzău, apoi mergea tot pe sub poala dealurilor, pe la Potârnichiești, Poșta Călnău, Sinești, Râmnicu Sărat, Dumbrăveni, Tâmboiești, trecând apa Milcovului pe raza orașelor ce apar în jurul unor puncte de vamă de hotar, în secolul al XVII-lea, Focșanii Munteni și Moldoveni.

Aceste mari drumuri comerciale ale zonei erau completate în acea vreme de un număr de poteci și drumuri secundare, pe care se făcea *spartul plaiului* (*umblatul plaiului* sau *vama cucului*), pentru evitarea punctelor de vamă în comerțul de

contrabandă; unele dintre aceste poteci vor deveni, în timp, drumuri oficiale, prin amplasarea unor puncte de vamă și control pe traseul lor.

Cea mai importantă influență a drumurilor comerciale asupra zonelor pe care le-au traversat s-a manifestat în domeniul economic. Pe traseul drumurilor enumerate au apărut hanuri, stații de schimbare a cailor, puncte de vamă, iarmaroace, ce au implicat populația locală în activități comerciale și manufacturiere. Multe din localitățile rurale aflate de-a lungul acestor drumuri apar mai devreme în documentele medievale păstrate, decât cele aflate în afara zonei de influență. Dintre locuitorii acestor localități sunt „recrutați” negustorii ce participă la comerțul cu Brașovul¹⁹, în aceste localități apare cea mai intensă circulație monetară (la nivel rural), ce demonstrează nevoia de bani și determină mai rapid dezagregarea obștilor țărănești devălmașe; boierimea ce deține proprietăți în prejma acestor drumuri manifestă interes pentru participarea la activități de comerț. Efectele benefice ale acestor drumuri sunt reprezentate de dezvoltarea economică mai rapidă a localităților, ajungându-se la realizări în plan edilitar, prin construcții civile și religioase: biserici parohiale, mori, poduri, conace boierești; ele determină și stabilirea unor elemente umane alogene²⁰. Dincolo de prosperitate, drumurile aduc însă locuitorilor îndatoriri și neplăceri: trebuie să asigure întreținerea și paza lor, răspunzând solidar pentru infracțiuni petrecute pe raza localităților de reședință. Au obligația de a asigura cai de olac precum și cazarea și hrana soliilor importante. Aceste drumuri sunt folosite și de armatele de invazie și de cele ale Țării Românești, determinând de multe ori exodul populației în timpul campaniilor militare și distrugerii ale edificiilor. Pe aceste drumuri se deplasează totodată și marile molime ale epocii, locuitorii din preajmă fiind primii afectați.

Dar, dincolo de toate neajunsurile, existența rutelor comerciale dintre Brașov și Brăila, apoi apariția *drumului Bogdanului*, a adus zonei de curbura o dezvoltare sesizabilă în toate planurile vieții medievale. De departe, beneficiul cel mai evident este evoluția civilizației urbane. Singurele orașe din zonă în perioada de timp investigată sunt Buzăul și Râmnicul Sărat, fiecare dintre ele având un specific și o cale proprie de apariție și dezvoltare.

¹⁶ I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, vol. I (1413 – 1508), București, 1905, p. 98.

¹⁷ Pentru descrierea amănunțită a traseului transilvănean, v. P. Binder, *Drumurile și plaiurile Țării Birsei*, în SAI, XIV, 1969, p. 209-211.

¹⁸ G. M. Petrescu-Sava, *Târguri și orașe între Buzău, Târgoviște și București, în dezvoltarea istorico-geografică și economică și socială*, București, 1937, p. 110.

¹⁹ R. Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI)*, București, 1965, p. 259-303.

²⁰ E. Zaharescu, *Vechiul județ al Saacului în lumina istorică și antropogeografică*, București, 1923 (extras din *Buletinul Societății Geografice Române*, tom. XLI (1922), p. 149-173).

Orașul Buzău a apărut ca loc de târg permanent, într-o zonă de concentrare a unor așezări rurale, atestate documentar în evul mediu, reperate arheologic sau păstrate și astăzi. Aleatoriu, menționăm satele Băncești (înglobat în cartierul Simileasca), Gârlași, Balta Plopului, Vernești, Mărăcineni, Vadu Pașii, Focșănei, Atârnați, Lipia. Nu există nici un izvor intern, nici o legendă despre întemeierea orașului și nici o știre despre un personaj fondator, dar analiza numelui acestuia, preluat de la cel al râului pe malul căruia s-a format, ne poate oferi o cale de înțelegere a acestui îndelungat proces, plecând de la terminația cu rezonanță maghiară –*ău*.

Apariția așezării a fost favorizată de poziția sa geografică, la un vad de trecere peste râul Buzău, la răscrucea unor drumuri străvechi, într-un loc de contact a două zone naturale cu bogății și produse complementare (câmpie și deal), ideal pentru schimburi comerciale. Orașul s-a format pe malul drept al râului Buzău, la ieșirea acestuia dintre dealuri, pe o câmpie aluvionară (formată de râu), cu un pământ extrem de fertil și cu o climă blândă. La acestea se adăuga poziția strategică, care îi oferea o oarecare siguranță, fiind apărat pe de o parte de râu, ce nu putea fi trecut decât prin vad, pe de altă parte de pădure și de brațele moarte ale râului. La începuturile sale, așezarea s-a ivit probabil într-o poiană din întinsa pădure care pomea de pe dealul Istrița și care acoperea cea mai mare parte a actualului oraș. Resturile acelei păduri sunt astăzi Crângul Buzăului, pădurile Frasinul și Spătarul. Din râu pomeau mai multe brațe, dintre care o parte, în timp, au secat dând naștere unui teren mlăștinos, unele s-au transformat în bălți iar în altele, locuitorii au amenajat numeroase iazuri, pentru creșterea peștelui sau pentru funcționarea morilor de apă.

La un moment dat, contextul istoric (întemeierea statului medieval Țara Românească, privilegiile comerciale acordate de domni negustorilor străini) a asigurat un climat de anumită stabilitate în zonă, care a permis dezvoltarea activităților comerciale, ceea ce a făcut ca așezarea rurală să capete un loc de târg permanent și apoi, ca urmare a prosperității aduse de acesta, să-și dezvolte caracteristici urbane, transformându-se în oraș. Credem că începuturile orașului Buzău sunt aproape sincrone cu începuturile celor mai vechi orașe sud-carpatice: Câmpulung, Argeș, Brăila, Slatina, Târgoviște, Târgșor, Gherghița și Râmnicu Vâlcea.

O probabilă tradiție, înregistrată pe la sfârșitul secolului al XVI-lea de raguzanul Giacomo di Pietro Luccari (care a vizitat Țara Românească în timpul domniei lui Mihai Viteazul), considera

Buzăul printre primele orașe ale Țării Românești, fortificate de legendarul Negru Vodă. Informația a fost inclusă în lucrarea sa *Copioso ristretto degli annali di Ragusa*, publicată la Veneția în 1605: „*Negru Vodă – legendarul întemeietor al Țării – a fondat orașul Câmpulung și a tras câteva întărituri de cărămidă arsă la: București, Târgoviște, Cetatea de Floci și Buzău*”²¹. Negru-Vodă și descălecatul încep să apară în cronici pe la începutul secolului al XVI-lea și transfigurează fapte istorice mult mai complexe, petrecute într-o perioadă mai lungă de timp. Important ar fi să avem confirmarea faptului că tradiția plasează Buzăul printre cele mai vechi orașe ale Țării Românești. El a devenit cu timpul capitală a județului cu același nume și reședință episcopală.

Deși știrile documentare lipsesc, putem presupune că așezarea de pe râul Buzău a căpătat caracteristici urbane pe la sfârșitul secolului al XIV-lea, simultan cu procesul de centralizare a statului medieval Țara Românească. Prima pomenire a Buzăului ca târg și punct de vamă apare într-un document din 1431, după 30 ianuarie, emis de Dan al II-lea (1420-1431). După reînnoirea privilegiului comercial acordat negustorilor brașoveni, domnul trimitea o poruncă „*târgurilor și vămilor*” țării, anunțându-le că s-a înțeles cu brașovenii ca negustorii locali să poată vinde și cumpăra produse din Brașov, iar negustorii brașovenii să aibă deplina libertate de a cumpăra și vinde în Țara Românească, vama urmând să se ia ca și în vremea lui Mircea cel Bătrân. „*Ioan Dan, marele voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei. Scrie domnia mea întregii țări a domniei mele, celor mici și celor mari și tuturor târgurilor domniei mele și vămilor: rucărenilor și câmpulungenilor și arghișanilor și târgoviștenilor și târgșorenilor și săcuianilor și gherghiceanilor și brăilenilor și buzăenilor (s.n.) și flocenilor și cetății de la Câmpulung și tuturor celorlalte târguri și vămi și altora, mici și mari. Și aceasta să știți, că s-a întocmit domnia mea cu brașovenii, ca să neguțătorească oamenii domniei mele și să ducă la Brașov ce le va plăcea: fie ceară, fie său, fie argint, fie aur, fie mărgăritar, fie ce le va plăcea (...). Și iarăși, din Brașov să aducă în țara domniei mele, ce le va plăcea și să neguțătorească: fie postav, fie argint, fie florini, fie ce le va plăcea (...)*”²².

Se reconfirma astfel vechiul privilegiu comercial acordat de Mircea cel Bătrân negustorilor brașoveni în 1413, prin care se stabileau și taxele vamale ce trebuiau plătite pentru mărfurile exportate, importate sau tranzitate prin Țara Româ-

²¹ Apud P. Simionescu, P. Cernovodeanu, *Cetatea de scaun a Bucureștilor*, București, 1976, p. 92.

²² DRH, B, vol. I, nr. 69, p. 130.

nească²³. Târgul Buzău nu este expres menționat în acest prim document, dar existența sa se subînțelege din enumerarea buzoienilor în calitatea lor de târgoveți sau vameși, alături de brăileni, câmpulungeni, argeșeni, târgșoreni, gherghiceni, secuieni, etc., adică alături de cele mai importante grupări negustorești din Țara Românească. Prin urmare, orașul (sau târgul) Buzăului ființa în prima treime a secolului al XV-lea, având o comunitate negustorească implicată în relații comerciale cu brașovenii și brăilenii, aici existând și un punct vamal important.

Întrebarea care persistă este aceea a momentului sau perioadei de apariție a orașului. Izvoare scrise mai vechi de anul 1431, nu avem încă. Sursele nescrise, reprezentate în principal de inventare arheologice, sunt încă foarte puține. Prezența unor situri arheologice aparținând unor așezări, cimitire, tezaure (cercetate arheologic sau doar semnalate prin descoperiri întâmplătoare), asigură suportul pentru a afirma că teritoriul ocupat de actualul oraș Buzău a fost folosit de comunitățile umane încă din neolitic.

Pe teritoriul ocupat de Parcul „Crâng”, în perimetrul dintre sere și obelisc, au fost descoperite fragmente ceramice, obiecte din silex, fragmente de chirpic, provenind dintr-o așezare aparținând culturii Gumelnița. Tot din această epocă, la kilometrul 5 al căii ferate Buzău-Nehoiășu a fost reperată o altă așezare a acestei culturi²⁴.

În epoca bronzului, teritoriul acesta propice pentru locuire a fost folosit de către comunitățile culturii Monteoru. S-a descoperit un mormânt de inhumație la circa 15 metri sud de statuia „Leu cu mistreț”, o așezare monteoreană la vest de castelul de apă din „Crâng” și o alta, la același punct al căii ferate Buzău-Nehoiășu²⁵.

Din prima epocă a fierului (Hallstatt) datează o așezare aflată în zona suburbană actuală a orașului, în vecinătatea pădurii Frasinul; din a doua epocă a fierului (Latène) este așezarea descoperită la vest de castelul de apă din Parcul Crâng²⁶ și o alta, în perimetrul cuprins între strada Bucegi, Centrul Militar și Liceul de Muzică și Artă, unde a fost determinată și o necropolă din aceeași epocă (Latène)²⁷.

După ocuparea unei părți a Daciei de către romani și apoi după retragerea administrației imperiale din provincia Dacia, în zona orașului Buzău se dezvoltă un sistem de așezări, din care una a fost reperată în zona străzii Bucegi și a Liceului de Muzică și Artă, o alta în Parcul „Crâng” și o altă așezare, între Cimitirul evreiesc și Pădurea Frasinu²⁸.

Din aria de ocupare a culturii Ciurel face parte o importantă așezare aflată tot în Parcul Crâng, la vest de castelul de apă²⁹, iar din perioada culturii Dridu și din secolele XI-XIII, au fost descoperite mai multe monede bizantine și emisiuni imitative ale celui de-al doilea țarat bulgar (fără o localizare precisă a lor)³⁰, fapt ce demonstrează că teritoriul orașului a fost cuprins în zona de schimburi comerciale și influență culturală a centrelor comerciale din Dobrogea și sudul Dunării.

În afara fostei moșii a orașului, la 2 kilometri sud-est de fosta uzină Metalurgica, pe malul drept al râului Buzău, în anul 1977 a fost descoperită și investigată arheologic o necropolă de inhumație, datată la mijlocul și în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, care a aparținut cu siguranță unei așezări din vecinătatea sudică a orașului, pe drumul Brăilei, așezare probabil acoperită de actuala groapă de gunoi sau de balastieră³¹.

Din câte se poate observa, există un hiatus între momentul primei atestări a orașului și perioada acoperită numai de documente arheologice, care se termină în primii ani ai secolului al XI-lea. Izvoarele numismatice prezentate în lucrări de istorie locală suferă de absența contextului și locului de descoperire, fapt pentru care a fost deja contestată apartenența unora dintre ele la arealul actualului oraș Buzău³². De fapt, în perioada secolelor XIII-XIV trebuie căutată constituirea orașului, care nu credem că poate fi abordată decât printr-o metodă de cercetare regresivă (sau contextualistă³³), pomindu-se de la analiza orașului

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ E. Oberlander-Tâmboveanu, E. M. Constantinescu, *Monede romane târzii și bizantine din colecția Muzeului județean Buzău*, în *Mousaios*, IV, partea I, 1994, p. 323-326.

³¹ V. Drâmbocianu, *Săpăturile arheologice de salvare în necropola feudală din punctul „Balastiera” (Buzău-est)*, în *Mousaios*, II, 1978, p. 26-33.

³² B. Mîtreă, *Un mic tezaur de monede bizantine de bronz din secolele XII-XIII*, în *SCN*, III, 1960, p. 499.

³³ T. O. Gheorghiu, *Buzău – Orașul medieval*, în *Arhitectura*, anul XXXIV (1986), nr. 6, p. 41; mai recent, același model de cercetare este prezentat, cu rezultate excepționale în *Idem*, *Începuturi ale urbanisticii medievale românești extracarpatică – secolele XIII-XVI*, în *Arheologia Moldovei*, XXVII, 2004, p. 137-163.

²³ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 4-6.

²⁴ Gh. Diaconu, *Buzăul din cele mai vechi timpuri până în anul 1000*, în *Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților* (sub îngrijirea dr. Antonie Plămădeală), (în continuare, *Spirit. și ist.*), vol. I, p. 32.

²⁵ Drâmbocianu, *Repertoriul arheologic al județului Buzău*, (în continuare *Rep. arh.*), ms.

²⁶ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 35.

²⁷ Vasile Drâmbocianu, *Rep. arh.*, ms., descoperiri ale lui Victor Teodorescu.

(a relației dintre arealul său geografic și cel construit), în perioada bine acoperită de documente scrise și din care se păstrează complexe monumentale și arheologice.

Potrivit celor mai vechi hărți păstrate (o schiță din 1830, - il. 2 - restituire a lui Basil Iorgulescu, apoi hărțile din anii 1881 și 1892 - il. 4), teritoriul orașului era organizat în trei moșii, cu hotarele mai vag sau mai corect precizate: moșia târgului, moșia domnească și moșia Episcopiei³⁴. Moșia Episcopiei începe să se constituie în primul sfert al secolului al XVI-lea, printr-un proces continuu de cumpărare și donație de terenuri de la orașeni și domnie către Episcopie. De asemenea, din moșia domnească, preexistentă apariției moșiei episcopale, Episcopia primește „*braniștea târgului*”, înainte de 7 aprilie 1536-1540³⁵. Moșia Episcopiei ocupă toată partea de nord, vest și est a hinterlandului, fiind adiacentă moșiei domnești și moșiei orașului. La sud, între vatra orașului și moșia acestuia, se afla moșia mănăstirii Banu, mănăstire care datează de la sfârșitul secolului al XVI-lea³⁶, fiind construită pe o moșie particulară, probabil cumpărată de la orașeni.

Astfel, încorsetat de proprietăți diferite, orașul a funcționat cel puțin 400 de ani pe aceeași vatră. Nucleul său medieval (il. 3) timpuriu se consideră a se afla în perimetrul cuprins între biserica *Greci (Negustori)*, sinagogă, clădirea *Bazar și Piața Dacia*³⁷. *Iazul morilor* - un braț al râului Buzău folosit pentru alimentarea cu apă a 19 mori în evul mediu și a 10 mori la sfârșitul secolului al XIX-lea - este considerat o lucrare hidrografică artificială, având o lungime de 8-10 kilometri, ce închidea hotarul orașului la est³⁸. Prezența unor arbori seculari - martori ai întinderii inițiale a *braniștei* sau *crângului târgului* - ne ajută să estimăm că acesta înconjură orașul la nord, vest și sud. Biserica *Sfinții Îngeri* a fost cunoscută, până târziu, cu supranumele *Biserica din pădure*. Spațiul pentru sediul Episcopiei, situat în afara vetrei orașului, a fost obținut prin defrișarea unei părți din *crângul târgului*. Nu întâmplător, aceasta a fost amplasată într-un punct din care se puteau controla drumurile care mer-

geau către nord, pe valea Buzăului și est, către Râmnicu Sărat, respectiv Focșani, prin vadul Buzăului de la Mărăcineni (*drumul Bogdanului*). (il. 1)

Analiza tramei stradale păstrată până la sfârșitul secolului al XIX-lea - efectuată de experții în urbanism - a dus la încadrarea Buzăului în categoria *Angersdorf*³⁹, a orașelor cu structură fusiformă (alături de Pitești, Câmpulung, eventual Roman); această structură a fost determinată de evoluția așezării între doi poli comerciali importanți: piața permanentă - *parazul (bazarul)* - și piața temporară - *oborul, târgul, iarmarocul, dejugătoarea*, poli legați prin intermediul uneia sau mai multor ulițe-străzi, cu denumirea generică de *ulița târgului, ulița tăbăcarilor, ulița boiangiilor* etc. În cazul Buzăului se cunoaște sigur doar locația târgului periodic - *oborul* - aflat pe locul actualei clădiri „*Bazar*”. Pentru localizarea celui alt pol comercial (bazarul), un indiciu prețios ne oferă amplasarea bisericii *Greci-Negustori* și a cartierului negustoresc; negustorii se așezau întotdeauna în vecinătatea bazarului, iar biserica lor ne sugerează că bazarul buzoian medieval trebuie căutat în vecinătate. Meșteșugarii (boiangii, tăbăcarii, brutarii și măcelarii) și-au stabilit cartierele în preajma oborului - târgul periodic, de unde se puteau aproviziona cu materia primă necesară; până la sfârșitul secolului al XIX-lea, mahalalele lor erau situate între *obor și iazul morilor*. *Ulița târgului* era, la sfârșitul secolului XIX, actuala stradă Cuza Vodă, însă traseul său a fost configurat în a doua jumătate a secolului respectiv, pentru a asigura relația între *Piața Dacia* (o mlaștină asanată, pe care regele Carol I a putut vâna rațe sălbatice), spațiu administrativ de epocă modernă, și *Hala de carne și pește*, de asemenea o creație târzie, din anul 1890. Fronturile de clădiri ce mărginesc *Ulița târgului* se datează (prin stil și feronierele balcoanelor) în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. De aceea, amplasarea *parazului* trebuie căutată în preajma bisericii *Negustori*, atât cât procesul de sistematizare din ultimele decenii ale secolului XX a mai lăsat nealterat.

Pornindu-se de la afirmațiile lui Giacomo Luccari, i-a fost atribuită orașului Buzău o fortificație din cărămidă⁴⁰, în interiorul căreia viața

³⁴ V. și descrierea orașului la Basil Iorgulescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1892 (în continuare, *Dicț. al jud. Bz.*), p. 116-123.

³⁵ DRH, B, vol. IV, nr. 9, p. 11.

³⁶ Pentru datarea și evoluția ansamblului, v. Lădat Vasilescu, *Biserica Banu din orașul Buzău*, în GB, anul XVII (1958), nr. 11, p. 1070-1078; Dimitrie Gh. Ionescu, *Biserici vechi din orașul Buzău*, în GB, anul XXIV (1965), nr. 1-2, p. 83-103.

³⁷ Idem, *Istoria orașului Buzău. Din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1980, p. 91-92.

³⁸ Gh. Ceaușel, M. Vlad, *Contribuții cu privire la morile de la Buzău*, în SAI, II, 1957, p. 209-236.

³⁹ Gheorghiu, *Metodă de abordare și modele ale genezei unor orașe medievale românești extracarpatice*, în *Arhitectura*, anul XXXVI (1988), nr. 1, p. 39.

⁴⁰ „După consolidarea orașului medieval, târgul (locul acestuia) s-a stabilit, mai întâi, în incinta fortificată, din necesități lesne de înțeles, mai apoi, odată cu dezvoltarea economică a orașului și extinderea spațiului construit destinat locuirii, târgul se făcea în afara incintei fortificate, la est de aceasta (în 1624 este amintit «Târgul de Jos»), unde a funcționat până la începutul secolului al XIX-lea, pentru ca, după o întrerupere de câțiva ani (1806-1812-1831?), să se mute la sud-vest de oraș, pe locul unde se organizează

urbană se desfășura după modelul orașelor săsești. Cronica evenimentelor petrecute la Buzău în toamna anului 1600, când trupele poloneze staționează aici înaintea bătăliei din apropierea Năenilor, ne înfățișează imaginea orașului, realizată de un anonim ofițer polon: „La 10 octombrie (1600, n.n.) sunt așezate tunuri de bronz în trei biserici mai înalte din orașul Buzău, pentru a apăra cu ele câmpia dinspre sud de eventualele atacuri neașteptate (...) căci dinspre sud locul este apărat de biserici, ca niște întărituri făcute anume, iar dinspre răsărit și apus de carele legate în șir”⁴¹. Dacă această fortificație de cărămidă a orașului ar fi fost prezentă, suntem convinși că polonezii ar fi folosit-o pentru apărare și ar fi fost pomenită în cronică. Nici Paul de Alep, aproape 60 de ani mai târziu, nu vorbește de vreo fortificație a orașului, ca de altfel nici un alt document scris, cu excepția menționată a lui Giacomo Luccari. Prezența unei astfel de fortificații, nu ar fi trecut neobservată de strategii epocii și nici o cronică de epocă nu o menționează.

În fapt, orașul a beneficiat de minima apărare naturală asigurată de *crângul târgului* (la nord, vest și sud) și *iazul morilor* (la est), la care s-au adăugat incinta ansamblului episcopal (la nord), incinta mănăstirii *Blagoveștenia-Banu* și *biserica Grecilor* (la sud) și *biserica Sfinții Îngeri* (la vest). Fără a deține capacități economice necesare pentru edificarea și întreținerea unui sistem defensiv, fără disciplina organizării de breaslă, care crea și obligativități militare, orașul s-a rezumat permanent la asigurarea pazei împotriva tâlharilor, ceși făceau deseori sălaş în *crângul târgului*. „Tradiția” vehiculată de izvorul literar italian, care atribuie Buzăului o fortificație medievală, nu se regăsește în tradiția locală și nici nu a găsit un suport arheologic pentru confirmare, devenind o „tradiție cultă” preluată și vehiculată doar de istoriografia locală⁴².

și astăzi” (Eugen Marius Constantinescu, *Buzău*, București, 1988, p. 20). Autorul confundă *pașarul* (piața permanentă) cu târgul anual *Drișnică* și târgul săptămânal (oborul).

⁴¹ *Călători străini*, vol. IV, p. 233-235.

⁴² C. Gh. Dumitrescu (*Orașul Buzău. Studiu monografic*, Buzău, 1926, p. 20-25) nu face nici o referire la o astfel de fortificație, deși are meritul unei serioase documentări de teren; Ionescu (*Istoria orașului Buzău*, p. 34) preia o schiță a arhitectului Gustav Treiber, despre care precizează că: „*șiră să cunoască istoria orașului, îi descoperă însă vechile temelii*” (p. 92, n. 268), pe care „*distinge nucleul primitiv, bine hașurat, iar tot ce se vede în afara lui, mai slab hașurat, precum și zidul împrejmuitor* (s.n.), *pot fi atribuite secolelor XII-XIV*” (p. 92); E. M. Constantinescu, afirmă că „*existența orașului Buzău, înainte de constituirea statutului feudal Țara Românească a Munteniei, este menționată în unele documente externe. Astfel, cronicarul raguzan Giacomo di Pietro Lucari, în lucrarea «De gli annali de Rausa» (1601), valorificând o cronică mai veche, a lui Nicolo Lucari, care a trăit în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, menționează Buzău printre*

Buzăul medieval era un oraș deschis, cu o tendință de maximă concentrare a locuirii în prejma *pașarului*. Cu excepția zonelor comerciale, deja pomenite, existau o serie de cartiere – *mahalale* –, reprezentând aglomerări de case, prăvălii, biserici și ateliere, legate între ele de obișnuitele ulițe întortocheate. În imediata apropiere a aglomerării comerciale și de locuire se afla *câmpul orașului*. În privința acestuia, nu se poate face o precizare strictă a hotarului, el fiind alcătuit din loturi agricole aflate în proprietate privată. Chiar și după ce Episcopia primește prin danie domnească *crângul târgului*, acest pâlcc de pădure va continua să fie defrișat de buzoieni pentru extinderea vetrei orașului, pentru lucrări agricole și pentru obținerea lemnului de foc și construcție. Aceste încălcări de proprietate vor constitui sursa conflictelor periodice dintre Episcopie și orașenime.

În afara vetrei orașului s-au constituit și mari proprietăți boierești și mănăstirești. La nord și vest se afla moșia Episcopiei, pe care, după 1500, se înființează *șigănia episcopiei* (numită și *mahalaua episcopiei* în secolul al XVII, iar mai târziu *Simileasca*). La început, era alcătuită numai din sălașele de țigani robi, aflați în proprietatea și serviciul casnic al Episcopiei. Cu timpul, aici se vor așeza și scutelnicii, ruștii, poslușnicii sau alți oameni aflați în serviciul reședinței eparhiale. Intrată abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în componența orașului, *Simileasca* a fost mai degrabă o localitate rurală, ce a apărut pentru necesitățile Episcopiei și a existat pe seama orașului.

La marginea de sud a Buzăului, în *jos de târg*, a apărut în jurul anului 1586 *mănăstirea Banului*, deținând o întinsă proprietate funciară. În imediata ei apropiere a fost întemeiată *șigănia Banului*, iar ceva mai la vest, tot în afara perimetrului „urban”, s-au constituit mai multe proprietăți boierești. La sfârșitul secolului al XVII-lea, cea mai importantă dintre acestea aparținea căpitanului Mănăilă⁴³. Prezența unor arbori seculari din pădurea *crângul târgului* pe fosta proprietate a lui Mănăilă, ne determină să credem că extinderea proprietăților la vest și sud-vest de oraș, s-a făcut tot prin încălcarea drepturilor Episcopiei, respectiv prin defrișare.

Alături de izvoarele scrise și de analiza evoluției urbane, cercetarea arheologică urbană ar fi putut avea rolul cel mai important, atât în stabilirea perioadei în care a apărut orașul Buzău, cât și în

cele cinci orașe din Țara Românească unde existau cetăți din cărămidă (...)” (op.cit., p. 8).

⁴³ D. Gh. Ionescu, *Casa Vergu-Mănăilă*, în *Revista Muzeelor*, V, 1968, nr. 2, p. 174.

clarificarea organizării sale teritoriale. Din păcate, până la această dată nu a fost realizată decât o singură campanie arheologică în presupusa vatră medievală a orașului⁴⁴. Încă înainte de debutul activității de teren, indispensabilul acord al autorităților locale, al proprietarilor de terenuri, al posesorilor de rețele subterane de distribuție a fost condiționat de atât de multe servituți, încât am fost nevoiți să ne rezumăm cercetarea doar la sondarea a două terenuri virane, nerevendicate la acea dată.

Prima secțiune a fost trasată în apropierea clădirii „Bazar” (il. 5) (o hală de carne și pește, construită la sfârșitul secolului al XIX-lea), pe un teren viran rezultat în urma demolării (înainte de 1989) unor clădiri de secol XIX⁴⁵. În acest perimetru, situat pe un mic mamelon natural, se presupunea că s-ar fi aflat „fortificația” din cărămidă, citată de Giacomo Luccari. Stratigrafia sectorului era următoarea: sub solul actual, reprezentat de un nivel de moloz rezultat din demolările de sfârșit de secol XX, au fost surprinse trei straturi (de arsură, nisip și apoi moloz), care suprapuneau un pavaj, realizat din bolovani de râu de dimensiuni medii, ce se datează în perioada interbelică; acest pavaj a fost așezat pe un suport de nisip și fragmente de cărămizi. Sub acesta a fost determinat nivelul de construcție al parterului clădirii de secol XIX (demolată înainte de 1989), ce suprapunea un strat de pământ purtat, conținând pigment de mortar, fragmente de cărămizi, nisip, pietricele. Acest strat de nivelare acoperea calota semisferică a unei pivnițe, construită din cărămizi de epocă medievală. Cheia de boltă era prăbușită în interiorul pivniței umplută, până la nivelul nașterii calotei, cu moloz. Pe latura sa estică, pivnița a fost parțial demantelată în zona de naștere a calotei, cu ocazia săpării unui șanț pentru instalarea unei conducte de dejecție, de secol XX. Pereții pivniței erau din cărămizi de epocă, dispuse în asize regulate, legate cu mortar de var și nisip, având un plan circular (în secțiune orizontală). Sub nivelul de construcție al pivniței, reprezentat de un strat de loess aruncat, pigmentat cu mortar de var și nisip și pământ brun, au fost surprinse niveluri de humus afânat cu mult cărbune și chirpic ars, conținând fragmente ceramice, care se datează larg în secolele XVI-XVII; sub această depunere se afla pământul

steril, fără urme antropice, reprezentat de loess cu urme de combustii vegetale.

Pivnița surprinsă *in situ* avea aspectul unui cuptor pentru ceramică, dar nu prezenta urme de ardere internă. Ea făcea parte dintr-un complex de pivnițe, datate larg în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, care ar putea aparține hanului Episcopiei, ce a funcționat aici până la desființarea oborului de vite, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (pe amplasamentul căruia s-a construit clădirea „Bazar”). Pivnițele au fost funcționale până la demolarea din anii '80 ai secolului XX.

A doua secțiune a fost realizată lângă biserica „Negustori, în afara curții sale actuale, la aproximativ 100 de metri sud-vest de punctul „Bazar”. Pe acest amplasament, cu ocazia demolării caselor din preajmă și a săpării fundațiilor blocurilor din jur (în perioada „sistemizării” centrului istoric, în anii '80), au fost descoperite morminte de inhumație de epocă medievală, dar nu a fost efectuată nici măcar o supraveghere arheologică.

Stratigrafia sectorului respectiv era următoarea: sub stratul de humus actual (adus pentru nivelare, după terminarea blocurilor din preajmă), se afla un nivel de moloz aparținând etapei de demolare a caselor din secolele XIX-XX, în anii '80 ai secolului XX. Acest strat suprapunea imediat pavajul din piatră de râu al unei străzi, anterioară anului 1985, iar la capătul de sud al secțiunii, resturile fundației gardului din secolul al XIX-lea, aparținând curții bisericii „Negustori”. Între acest gard și capătul de sud al secțiunii au fost surprinse *in situ* două morminte de inhumație din secolul al XIX-lea. Parțial suprapusă de gardul din secolul al XIX-lea, a fost surprinsă o groapă menajeră de la începutul secolului al XIX-lea, iar în capătul de nord al secțiunii o altă groapă, ce conținea fragmente ceramice din secolele XVI-XVII, ambele gropi fiind săpate până în pământul viu. Cel mai vechi nivel, suprapunând imediat pământul viu, era reprezentat de un humus vechi de pădure, care prezenta la partea superioară urme de incendiere. Groapa, datată în secolele XVI-XVII, pornea de la partea superioară a acestui strat de humus vechi.

Cele două sondaje arheologice din anul 1995 nu au produs dovezi ale existenței unei locuiri umane mai vechi de secolul al XVI-lea. Amplasamentele alese erau creditate, până atunci, cu cele mai mari șanse de a deține urme ale orașului din secolele XIV-XV, însă nu au probat prezența unor urme antropice din această perioadă.

Tot în perioada 1994-1996, au fost efectuate sondaje arheologice, pentru „descărcare de sarcină arheologică”, pe actualele amplasamente ale Banc-

⁴⁴ Cercetările au fost realizate în vara anului 1995, de către Emil Lupu, în calitate de responsabil științific într-un colectiv alcătuit din prof. univ. dr. arh. Teodor Octavian Gheorghiu și arh. Carmen Magazin.

⁴⁵ Emil Lupu, Teodor Octavian Gheorghiu, *Raport de cercetare arheologică - Buzău*, în CCA, Campania 1995, Brăila, 1996, p. 20-21.

Post, sucursala Buzău și magazinul Husqvarna, aflate în același perimetru, considerat a aparține vetrei medievale a orașului. Nici în aceste puncte nu au fost surprinse complexe arheologice anterioare secolelor XVII-XVIII.

Pe de altă parte, în perioada 1992-1998, au fost urmărite săpăturile efectuate⁴⁶ în perimetrul cuprins între bulevardele N. Bălcescu, Unirii, Transilvaniei și Palatul Comunal. În vecinătatea bisericii „Sf. Sava Gotul”, aflată în construcție, au fost descoperite mai multe morminte de inhumație cu urme de sicrie din lemn iar pe amplasamentul sucursalei Buzău a Băncii Naționale au apărut, la adâncimea de 3,5-4 metri față de cota terenului actual, resturile unui pod din lemn și ale unui canal sau iaz.

Pe amplasamentul sucursalei Buzău a Băncii Agricole au fost descoperite de cupa excavatorului resturile unei pivnițe cu boltă în leagăn, realizată din cărămizi de epocă medievală, dar prezentând în interior gunoaie de secol XX și amenajări pentru o rețea de alimentare cu energie electrică. În partea de sud-vest a așa numitei vetre istorice a orașului, pe strada Crizantemelor, au fost secționare mai multe cuptoare medievale, iar în perimetrul cuprins între străzile Pompiliu Ștefu, Gării, Crizantemelor au fost descoperite morminte de inhumație, unul dintre acestea conținând ca inventar o paftă⁴⁷. Din păcate, toate aceste complexe, necunoscute până la data dezvelirii lor, au fost distruse fără nici o posibilitate de cercetare de specialitate. Important rămâne faptul că prin punctarea acestor descoperiri fortuite ajungem la concluzia că aspectul orașului medieval avea altă configurație decât cea apreciată până acum și că ocupa o suprafață mult mai extinsă decât se credea.

În ordinea cronologică dată de atestarea documentară, al doilea oraș din zona curbării Carpaților este Râmnicu Sărat. El a fost menționat pentru prima dată într-un privilegiu comercial acordat de voievodul Vlad Dracu, la 8 septembrie 1439, negustorilor poloni, ruși și moldoveni. Privilegiul avea următorul conținut: „*În Cristos Dumnezeu prea credincios și prea-pios și de Cristos iubitor și de Dumnezeu uns și singur stăpânitorul Ioan Vlad Vodă cu mila lui Dumnezeu și cu dumnezeiasca bună voință stăpânind și domnind peste toată Țara Ungrovlahiei până la Mare și duce al Amlășului și*

Făgărașului (...) am binevoit domnia mea (...) și am eliberat acest (...) hrisov al domniei mele (...) înștiințând pe toți negustorii și pe toți oamenii care ar dori să vină în țara domniei mele din toată țara polonă, (...) din Galiția, din Moldova, (...) să vină în pace și în libertate fără nici o frică; iar vama se va plăti la Râmnic, de car câte doi florini ungurești iar în celelalte locuri vama cea dreaptă precum plătesc și oamenii mei (...). Dată în Argeș iar scrisă la Târgoviște, septembrie 8, anul 6948 (1439)”⁴⁸.

Râmnicul a apărut la încrucișarea a două căi importante: drumul Bogdanului, care venea din Polonia, prin Moldova, trecând prin Suceava, Bacău, Adjudul Vechi, îndreptându-se spre Buzău-Târgoviște sau București și drumul care cobora din Transilvania către Brăila, un drum comercial secundar, dar foarte cunoscut ca drum de transhumanță⁴⁹. De altfel, până în 1862, când are loc mutarea reședinței județului Slam Râmnic de la Focșanii Munteni la Râmnicu Sărat, orașul a avut o importanță comercială mai mică față de Buzău. Probabil că a cunoscut o dezvoltare impresionantă după anul 1439, ca punct de intrare și ieșire obligatoriu pentru drumul comercial de legătură cu Moldova, dar după mutarea punctului de vamă la Focșanii Munteni (la sfârșitul secolului al XVI-lea sau începutul secolului al XVII-lea) a rămas cunoscut doar ca un loc de schimb pentru satele din zonele de deal și câmpie din preajmă. Mai mult decât în cazul Buzăului, numărul redus al documentelor scrise referitoare la existența orașului în secolele XIV-XV, plasează în zona probabilităților participarea Râmnicului la marile evenimente ale istoriei românilor.

Înconjurat de tăcerea documentelor, orașul a continuat să existe după anul 1439, la fel precum probabil că exista încă de pe la sfârșitul secolului al XIV-lea, odată cu stabilirea graniței dintre Țara Românească și Moldova sau poate cu mult mai devreme, odată cu organizarea județelor. O scrisoare din 15 martie 1481, trimisă de Ștefan cel Mare din tabăra de la Roman, readuce Râmnicul în prim-plan, atunci când domnitorul se adresează „*tuturor boierilor mari și mici și tuturor judecilor și tuturor judecătorilor și tuturor săracilor, de la mic până la mare, din ținutul Buzăului și Râmnicului*”⁵⁰, solicitându-le să-l recunoască drept domn pe

⁴⁶ Lucrările au fost realizate fără contract de supraveghere arheologică și fără aplicarea măsurilor de protecție a sitului arheologic, stipulate în certificatele de urbanism eliberate (care prevedeau obligația beneficiarilor de a realiza măcar o așa-zisă „descărcare de sarcină arheologică”).

⁴⁷ Informație oferită de către Valentin Constantinescu (desenator tehnic la Muzeul județean Buzău).

⁴⁸ B. P. Hasdeu, *Documente inedite în limbi străine*, în *Arhiva istorică a României*, tom I, partea 1, București, 1865, p. 84-85, nr. 108.

⁴⁹ Constanța Tănase, Alexandru Gaiță, *O pagină de istorie economică. Transhumanța transilvăneană la Curbura Carpaților*, în vol. *Diracția județeană Bacău a Arhivelor Naționale – semicentenar* -, vol. II, București, 2001, p. 21-22.

⁵⁰ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 155.

pretendentul Mircea. Insolitul (dar și insolentul) răspuns al acestora, redactat pe spatele scrisorii lui Ștefan, venea „de la toți boierii buzoieni și râmniceni și de la toți cnejii și de la toți rumâni”⁵¹. Fără a face vreo precizare directă în acest sens, cele două documente sunt primele atestări ale existenței județului Slam Râmnic și implicit a reședinței sale. Deoarece la acea vreme nu exista încă târgul Focșanii Munteni, considerăm că cele două scrisori sunt și dovezi indirecte privind continuitatea existenței orașului Râmnic în tot cursul secolului al XV-lea.

Răspunsul dat de buzoieni, râmniceni și brăileni la scrisoarea lui Ștefan cel Mare și refuzul de a-l sprijini pe pretendentul Mircea a determinat intervenția oștilor moldovene în Țara Românească. Spre deosebire de campania din anul 1473, de această dată a avut loc o confruntare amplă în preajma orașului Râmnic, la 8 iulie 1481, descrisă pe larg de *Letopisețul de la Bistrița*: „În anul 6989, luna lui Iulie în 8, într-o Duminică, au fost războiul cu Muntenii și cu Țepeluș la Râmnic și au biruit iarăși Ștefan voevod cu mila lui Dumnezeu și cu rugăciunile prea curatei Născătoare de Dumnezeu și a tuturor sfinților și cu rugăciunea sfântului și slăvitului marelui mucenic Procopie; și mare și nenumărată mulțime de oameni fură bătuiți cu totul și toate steagurile lor fură luate și nici unul nu le rămase, și toți vitejii și boierii căzură atunci; și-și vor aduce aminte de acea luptă și de acea moarte până la sfârșitul lumii. Atunci au căzut și Șandrea în acel război și au fost dus și îngropat lângă tatăl său, la Doljești (...) În anul 6990, Martie în 10, luat-au Ștefan voevod cetatea Crăciunei și au așezat într-însa pârcaľabii săi Vâlcea și Ivanco”⁵².

Urmare a acestei bătălii a fost și ridicarea unei biserici în târgul Râmnicului (cunoscută sub numele de *Piatra*)⁵³, probabil în timpul scurtei domnii a lui Mircea sau poate după ce a fost ocupată cetatea Crăciunei, de pe Siret; această cucerire dovedește că, pentru o scurtă perioadă, un teritoriu muntenesc din jurul cetății (în care putea să se afle și Râmnicul) a intrat în componența Țării Moldovei. Pentru excursul nostru, prezența acestei biserici și poziția pe care a ocupat-o în cadrul orașului reprezintă una dintre puținele posibilități de a realiza o hartă istorică a orașului medieval.

Între orașele medievale românești, Râmnicul Sărat a rămas (încă) una din necunoscutele istorice.

O hartă a siturilor arheologice nu a fost realizată, pentru că, exceptând două intervenții arheologice (din ultimii 12 ani), nu au fost efectuate nici măcar periegeze și supravegheri de specialitate în perioada sistematizării sălbatice a centrului istoric urban, în anii '80 ai secolului XX. Până acum a fost determinată prezența a două situri arheologice, aparținând culturii Boian, în perimetrul cartierului Dărămați și pe locul magazinului Victoria. De asemenea, pe Strada Mare a fost descoperită o seceră de bronz, atribuită culturii Monteoru⁵⁴ iar în apropierea sa, o amforă databilă în secolele III-IV p. Chr. În Parcul Municipal, situat în fața Primăriei, a fost descoperit în perioada interbelică un cimitir otoman din secolul al XVIII-lea⁵⁵, la intersecția dintre Strada Mare și strada Al. I. Cuza, mai multe morminte medievale iar în zona Străzii Digului, fragmente ceramice medievale, inclusiv un sfeșnic de lut, smălțuit, pe care le-am datat în a doua jumătate a secolului al XV-lea⁵⁶. Nu știm pe baza căror argumente a fost stabilită vatra istorică a orașului între sediul actual al Primăriei, Casa de cultură și fosta mănăstire „Adormirea Maicii Domnului”⁵⁷.

Primele cercetări arheologice sistematice în orașul Râmnic au fost efectuate de către Ion Motzoi-Chicideanu în anul 1977, în incinta fostei mănăstiri „Adormirea Maicii Domnului”, aflată acum între străzile Constantin Brâncoveanu și Primăverii. (il. 8) A fost efectuată atunci o secțiune și două casete adiacente, parte a unui plan amplu de investigație arheologică a fostei mănăstiri. Lucrările au fost abandonate din cauza desființării DMI. Cu acea ocazie, au fost surprinse două morminte de inhumație, anterioare Casei Domnești de pe latura vestică a incintei mănăstirești, acestea „tâind” un complex arheologic reprezentat de un nivel de chirpic ars, aparținând pereților unei locuințe. În acest nivel a fost descoperită o cahlă decorată cu scena „Sfântul Gheorghe omorând balaurul”, datată în secolele XV-XVI⁵⁸.

Cercetările arheologice necesare realizării proiectului de restaurare a ansamblului monahal,

⁵¹ *Ibidem*, p. 282.

⁵² I. Vlădescu, (*Isovoarele istoriei românilor, I.*) *Letopisețul de la Bistrița și Letopisețul de la Putna*, București, f.a., p. 123-125.

⁵³ Al. Lapedatu, *O biserică a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească*, în BCMI, anul III (1910), p. 107-109 și H. Constantinescu, *Ctitorie a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească*, în GB, anul XXIV (1965), nr. 7-8, p. 684-690, consideră că Ștefan cel Mare a ctitorit o biserică la Râmnic după bătălia de la „Cursul Apei” din 1473, situând acest punct lângă Râmnic.

⁵⁴ Informație prof. Florentin Liviu Cristea, fost arheolog la Muzeul Municipal Râmnicu Sărat.

⁵⁵ Informație prof. Mihai Ceaușu, fost director al Muzeului Municipal Râmnicu Sărat.

⁵⁶ Obiectele au fost recoltate de prof. Mihai Ceaușu, cu ocazia demolărilor din anii '80 ai sec. XX, prin amabilitatea domnului având posibilitatea de a le studia.

⁵⁷ Conform *Listei monumentelor istorice. Județul Buzău*, ms., realizată la Muzeul Județean Buzău.

⁵⁸ Ion Chicideanu, *Raport preliminar de cercetare arheologică la Fosta Mănăstire Adormirea din Râmnicu Sărat*, ms., în Arhiva INMI București.

au fost reluate în anul 1991⁵⁹, fiind efectuate până acum șapte campanii arheologice. Astfel, au fost descoperite în jumătatea vestică a incintei fostei mănăstiri, patru complexe reprezentate de locuințe de suprafață de plan rectangular, cu podeaua lutuită, cu resturi de vetre din lut și o groapă menajeră, toate locuințele fiind distruse, după evacuarea lor pașnică, prin incendiere. S-au găsit puține fragmente ceramice, mai ales în interiorul gropii menajere. Pe lângă ceramica de tip comun, aparținând unor oale cu toartă, au fost descoperite și fragmente ceramice smălțuite, cu decor sgrafitat, cu decor policrom, aparținând unor străchini cu fundul inelar, cu două perforații pe fund, cu o bună datare în secolul al XV-lea, și fragmente ceramice cenușii, fine, lucrate la roata rapidă, cu decor lustruit în rețea, cu analogii în grupul ceramicii de tip sășesc. Mormintele care suprapuneau (și perforau cu gropile lor) locuințele descoperite, au putut fi datate absolut, pe baza inventarului numismatic, între anii 1558 și 1590. Numai că, între acest orizont de înmormântări și locuințele descoperite, exista un strat de pământ brun-închis, fără urme antropice, ce ne-a determinat să considerăm că distrugerea locuințelor a intervenit cu mult timp înainte de primele înmormântări. Prin urmare, nivelul de locuire a fost datat relativ numai pe baza fragmentelor ceramice descoperite, între sfârșitul secolului al XIV-lea și sfârșitul secolului al XV-lea. Abandonarea locuințelor ar putea fi coroborată cu prima sau a doua incursiune a oștilor lui Ștefan cel Mare în Țara Românească, fie în 1473, fie în 1481. Orizontul de înmormântări descoperit, căruia îi aparțin morminte de ambele sexe, adulți și copii, suprapus de prima incintă mănăstirească (atestată documentar în anul 1593), este legat de construirea unei biserici de lemn, cu hramul „*Sfântul Gheorghe*”, ce deservea probabil o mahala dispărută a orașului Râmnic.

Tot în anul 1991, pe amplasamentul filialei râmnicene a Băncii Agricole a fost efectuată o cercetare arheologică de salvare, de către Muzeul Municipal Râmnicu Sărat⁶⁰. Cercetarea s-a concentrat asupra unor pivnițe cu boltă în leagăn, aparținând frontului de prăvălii de secol XIX, ce existaseră până în anii '80 ai secolului XX pe Strada Mare. Au fost însă surprinse și gropi menajere,

conținând ceramică cu monograma mănăstirii Râmnic („MP”)⁶¹, datând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și fragmente ceramice smălțuite, cu decor sgrafitat, ce aparțin aceleiași nivel de locuire de secol XIV-XV, din perimetrul mănăstirii. Nu se precizează în raport, dacă au fost descoperite și complexe de locuire aparținând acestei epoci.

Harta descoperirilor și a cercetărilor arheologice din actualul oraș Râmnic, coroborată cu poziționarea vechilor biserici din urbe, ne permite să conturăm un areal de locuire medievală în perimetrul cuprins între: biserica „*Sfânta Paraschiva*” (ridicată pe locul ctitoriei lui Ștefan cel Mare) și biserica *Câța*, la nord; malul stâng al râului Râmnicu Sărat, la vest; fosta mănăstire „*Adormirea Maicii Domnului*”, la sud; parcul central al orașului, la est. Credem că acest areal înglobează vatra medievală a orașului. (il. 7) Vatra se situează cu latura sa de nord pe drumul comercial „al Bogdanului”, de legătură între Țara Românească și Moldova; latura de vest controla vadul de pe apa Râmnicului și lanțul de mori de apă așezate pe *lazul Morilor* (un canal artificial ce se aproviziona cu apă din râul Râmnic, mergând paralel cu acesta, care trecea pe lângă zidurile de vest ale mănăstirii „*Adormirea Maicii Domnului*”, la aproximativ 30 de metri de ea); între *lazul Morilor* și talvegul actual al râului, în dreptul mănăstirii, se afla oborul (târgul săptămânal), iar de la fosta biserică *Piatra*, a lui Ștefan cel Mare, pe traseul actual al Străzii Mari, marcând începutul drumului către Brăila, se afla *Ulița târgului*. Nu avem până acum nici o mărturie privind existența unui bazar al orașului, dar acesta probabil că se afla la intersecția dintre *Ulița târgului* și *Drumul Bogdanului*, deci în vecinătatea bisericii *Piatra*.

Din documentele din secolul al XIX-lea, aflate în fondul fostei comune urbane Râmnic⁶², știm că exista o moșie a orașului, ocupând o suprafață mare la nord și est de oraș; moșii boierești și moșia mănăstirii *Precista*, la sud și vest. Orașul medieval (il. 6) era înconjurat de o rețea densă de așezări rurale, care participau la viața economică a acestuia: Zgârçiți, Jideni, Barasca, Costieni, Domirești, Poșta, Râmnicelu.

De la primele lor atestări documentare, Buzăul și Râmnicul au fost cunoscute drept centre urbane cu funcție comercială; locuri de vamă obligatorii, pe drumurile dintre Brașov și Brăila

⁵⁹ Responsabil științific Emil Lupu. Rapoartele arheologice se află în arhiva DMI iar rezumatele au fost publicate în CCAR, anii 1993-2001; v. și Idem, *Date arheologice privind Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicu Sărat, județul Buzău (secolele XVI-XIX)*, în Mousaios, IV, partea I, 1994, p. 269-309.

⁶⁰ Manuscrisul raportului ne-a fost oferit pentru studiu de către responsabilul șantierului, Florentin Liviu Cristea, căruia îi mulțumim.

⁶¹ Astfel de ceramică, produsă într-un atelier al mănăstirii „*Adormirea Maicii Domnului*”, a fost descoperită anterior, în complexe închise datate absolut în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea.

⁶² DJANBz, Fond. Primăria Râmnicu Sărat, dosar 18/1866, f. 3-114.

(Buzăul) și dintre Moldova și Țara Românească (Râmnicul), au avut parte de o amplă dezvoltare economică în secolul al XV-lea, în domeniul schimbului de mărfuri efectuat în prăvăliile din bazarele celor două orașe. Spre deosebire de Râmnic, Buzăul este constant prezent în relațiile comerciale cu Brașovul, primul neavând decât prezențe singulare, sporadice. Prin urmare, este foarte posibil ca Râmnicul să fi fost, de la începuturile sale, loc de tranzit pentru mărfurile vehiculate între Liov, Succava și schela Brăilei. În secolul al XVI-lea, Buzăul primește un nou impuls economic datorită înființării Episcopiei Buzăului, ce-și stabilește reședința la marginea vetrei orașului; după anul 1571, aici apare o importantă colonie de negustori greci, refugiați din Cipru după căderea insulei sub ocupație otomană, care înființează prima companie comercială din oraș. Spre deosebire de Buzău, Râmnicul primește o dublă lovitură; organizarea raialei Brăilei, aduce posibilitatea raidurilor otomane la doar câteva ore distanță de oraș, apoi mutarea punctului de vamă și a reședinței județului la Focșanii Munteni. Această conjunctură scade și mai mult activitatea comercială a Râmnicului, la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Nu încapse nici o îndoială că Buzăul și Râmnicul existau cu mult înainte de primele lor atestări documentare. Însă geneza, modul și motivele evoluției lor de la așezări rurale la târguri sau orașe se înscriu în problematica specifică tuturor orașelor extracarpătice românești. Absența, pentru o lungă perioadă de timp, a acestui subiect din preocupările specialiștilor a lăsat istoria de început a acestor două orașe în domeniul speculațiilor.

Pentru începuturile medievale ale Buzăului au făcut „școală” afirmațiile lui Giacomo di Pietro Luccari⁶³. Teoria privind existența de o mie sau chiar două mii de ani în urmă a orașului, ca sediu al unei organizări politice locale, în preajma căruia și-ar fi găsit tragicul sfârșit mucenicul Sava Gotul (la 12 aprilie 372 d. Chr.), a fost insistent vehiculată de istoriografia locală. Cea mai importantă monografie istorică publicată până acum, consideră că „orașul Buzău însumează o existență certă de peste o mie de ani. Mai întâi – loc de popas pentru neguțătorii și cărăușii în trecere, dar, totodată și loc propice unor activități productive ale unor meșteșugari sătești (lemnari, fierari, rotari, curelari, zidari etc.) ce se aglomerează, prin diviziunea socială a muncii – unii devenind cu timpul și negustori ai propriilor produse (...). Bineînțeles, apariția acestei așezări, cu o zi de târg periodic, nu însemna

constituirea orașului, cu toate că, în secolele X-XIII se înregistrează o concentrare vizibilă de așezări (...) când drumul de pe sub dealuri, care lega Țara Românească cu Moldova, iese în câmpie”⁶⁴.

În cazul Râmnicului, terenul a rămas în continuare deschis oricăror speculații⁶⁵. În singura lucrare monografică a fostului județ Râmnic, se afirmă că „nu se cunosc fapte relative la fundarea orașului; nu se știe când și de cine s-a fundat. Pe la anul 1474 exista, căci vedem pe Ștefan cel Mare în războiul lui cu Radu cel Frumos, că intră în oraș și pune temeliiile bisericii catedrale”⁶⁶. C. C. Giurescu încadra spațiul acestui județ medieval într-o presupusă *Țară a Buzăului*⁶⁷, afirmând apoi, într-o scurtă notiță, că târgul Râmnicului exista poate chiar din secolul al XIII-lea⁶⁸.

Toate aprecierile privind premisele vieții urbane la Buzău și Râmnic sunt împiedicate de teoriile istoriografiei interbelice⁶⁹, ce plecau de la postulatul lui H. Pirenne, conform căruia comerțul și drumurile au creat și asigurat dezvoltarea orașelor⁷⁰ sau de aprecierile marilor noștri istorici postbelici⁷¹. O primă premisă a apariției vieții urbane în cele două așezări ar fi existența unor drumuri comerciale, care se intersectau la Buzău și Râmnic. În strânsă legătură cu aceasta ar fi existența unor grupări de așezări umane în preajma intersecțiilor comerciale, adevărate furnizoare de resurse umane și materii prime, atrase de târgurile periodice care se desfășurau în spațiul cele două viitoare orașe. Tot în perioada interbelică se conturează și o a treia premisă, cea a elementelor alogene, cu un rol determinant în apariția orașelor. Prezența unor negustori transilvăneni, ce făceau popasuri în aceste locuri, ar fi stimulat interesul elementelor locale, apte să participe la activități comerciale.

⁶⁴ Ionescu, *Istoria orașului Buzău*, p. 31.

⁶⁵ Istoria orașului a fost doar tangențial abordată, începând cu bătălia lui Ștefan cel Mare, de la Râmnic; alături de lucrările citate, adăugăm, N. Iorga, *Drumuri și orașe din România*, București, 1904, p. 133-136; O. Moșescu, *Râmnicu Sărat. Căltăuză întocmită de...*, București, 1931.

⁶⁶ Grigore Gr. Dănescu, *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Râmnicu Sărat*, București, 1896, p. 241.

⁶⁷ C. C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1977, p. 83.

⁶⁸ Idem, în *Magazin istoric*, anul VII (1973), nr. 7 (76), p. 96.

⁶⁹ Iorga, *Istoria comerțului, passim*; Gh. I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, ed. V. Răpeanu, București, 1980, *passim*.

⁷⁰ H. Pirenne, *Les villes du Moyen-Âge. Essai d'histoire économique et sociale*, Bruxelles, 1927, p. 114.

⁷¹ Panaitescu, *Introducere, passim*; Giurescu, *Târguri sau orașe, passim*.

⁶³ *Supra*, p. 129.

Pentru a nu fi acuzați de părtinire, se impune o trecere în revistă a tuturor premiselor propuse de istoriografia privitoare la orașele medievale românești extracarpătice, care ar fi putut concura la apariția vieții orașenești la Buzău și Râmnic:

1. existența unor drumuri comerciale, care se intersectau la Buzău și Râmnic.
2. existența unor grupări de așezări umane în preajma intersecțiilor comerciale, ce au funcționat ca rezervoare umane și de materii prime pentru cele două viitoare orașe.
3. afirmarea celor două așezări ca târguri de vale, centre de schimb periodice.
4. concentrarea în târgurile periodice a unor grupuri de meșteșugari, care înființează centre de producție pentru piețele locale.
5. existența unei autorități politice locale, care captează în preajma reședinței boierești fortificate grupuri umane cu activități preponderente de schimb și producție, pentru piața ce funcționează sub controlul feudalului local sau liber.
6. intervenția autorității feudale, locale (pentru epoca anterioară constituirii statului centralizat Țara Românească) sau centrale (domnitorul), pentru înființarea și organizarea activităților de tip orașenesc.
7. apariția centrelor urbane sub influența unor factori religioși (preexistența unei reședințe eparhiale sau a unei organizări cenobitice).

Observăm că există o gamă întreagă de posibilități; în stadiul actual al informației privitoare la existența celor două așezări în perioada secolelor XIV-XV, avem o posibilitate redusă de a stabili premisa sau grupul de premise care au favorizat cu prioritate trecerea la etapa orașenească.

Pe de altă parte, caracterul orașenesc al vieții unei așezări este la fel de greu de stabilit pentru perioada de început a evului mediu românesc. Pentru vestul Europei, caracterul urban al unei așezări poate fi recunoscut pe baza prezenței următoarelor elemente:

1. Creșterea populației, prin imigrarea unor grupuri de meșteșugari și negustori.
2. Existența unei incinte fortificate, în interiorul căreia să se grupeze centrul negustoresc, administrativ, eclesiastic, laic.
3. Existența unui drept particular al orașului.
4. Organizarea comunității burgheze, pe bază de jurământ.
5. Poziția superioară a negustorilor, în cadrul comunității.

6. Autonomia așezării față de puterea feudală locală⁷².

Dacă acest model de analiză ar fi aplicat orașelor extracarpătice românești, toate ar fi descalificate, deoarece nici una dintre ele nu întrunește caracteristicile enunțate la punctul 2. De asemenea, numărul mic al documentelor de epocă păstrate, care sunt departe de a oferi datele necesare reconstituirii structurii sociale, economice și aspectelor demografice ale celor două localități până în secolele XVII-XVIII, face inoperant acest model de clasificare. Penuria documentelor interne se datorează, printre altele, și distrugerii arhivelor orașenești⁷³. Actele care s-au păstrat au ca subiect o serie de interese funciare sau fiscale ale așezămintelor religioase⁷⁴. Toate acestea sunt ulterioare începutului de secol XVI și oferă doar mărturii indirecte (prin pomenirea ca părți contractuale a unor locuitori ai orașelor), privind structurile sociale și economice existente la acea vreme.

Singurele documente importante rămân cele citate anterior, care atestă cele două localități ca puncte vamale obligatorii, în 1431 (Buzăul) și 1439 (Râmnicul). Dacă acceptăm că vechimea unei localități poate fi estimată cu cel puțin 25-30 de ani înainte de prima ei atestare documentară, existența unor puncte de vamă la Buzău și Râmnic ar începe la pragul dintre secolele XIV-XV. Prezența acestor puncte vamale este oglinda unei politici comerciale active, dusă de domnia Țării Românești încă din vremea lui Vladislav Vlaicu. Interesul puterii centrale pentru controlul activităților comerciale desfășurate pe teritoriul statului este determinat în primul rând de obținerea de venituri, dar, din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân se păstrează și dovezi despre o politică comercială protecționistă, atunci când sunt stipulate condițiile tranzitării țării de către negustorii brașoveni și poloni.

Cele două puncte vamale sunt, în mod evident, puncte obligatorii de trecere pentru toți cei ce se deplasează în zona de nord-est a Munteniei. Ele sunt, implicit, așezate pe rute comerciale importante, însă nu suntem de acord că prezența acestor rute a determinat apariția așezărilor urbane respective. De la intrarea dinspre Brașov, pe teritoriul județului medieval al Buzăului și până la

⁷² Ph. Dollinger, *La Hanse (XIIe-XIIIe siècles)*, Paris, 1964, p. 27.

⁷³ Câteva documente, din 20 februarie și 28 mai 1619, vorbesc despre actele de proprietate rupte sau arse de poloni sau tătari (*DIR, B, veacul XVII*, vol. III, nr. 287, p. 321-323 și nr. 335, p. 372-373).

⁷⁴ În special acte de danie și cumpărare, grupate în fondurile Episcopiei Buzău și mănăstirilor Banu, Râmnic, Dedulești, Băbeni, Ciolanu.

Brăila nu a existat în epoca medievală (și nu numai) nici o altă așezare urbană pe *drumul Brăilei*, cu excepția orașului Buzău. Multe din localitățile de pe parcurs au beneficiat de privilegiul feudal de a ține târguri periodice⁷⁵, dar nici una, deși se aflau în poziții geografice favorabile, nu s-a ridicat la rangul de oraș. Și Râmnicul, până la sfârșitul secolului al XVI-lea – când vama țării este mutată la Focșanii Munteni – nu are nici o localitate orașenească concurentă, pe tot cuprinsul județului.

Desigur că prezența drumurilor comerciale a alimentat dezvoltarea celor două localități, însă nu credem că a determinat saltul lor la statutul urban. Este evident de observat că nici Buzăul nu se află pe cea mai scurtă cale între Brașov și Brăila (aceasta având de fapt un traseu mai direct pe ruta Brașov-Teleajen-Vălenii de Munte-Gherghița-Brăila), și nici Râmnicul nu se află pe cea mai scurtă relație între Lwow-Suceava-Bacău-Adjud-Brăila (care ar fi trebuit să treacă prin Tecuci). Pentru explicarea acestei situații, credem că teoria lui P. P. Panaitescu referitoare la preexistența unor *târguri de vale*⁷⁶, necesare schimbului între areale geografice complementare economic, este cea mai potrivită. Așa cum bine se știe, încă din antichitate s-a creat o interdependență între spațiul intracarpatic, deținător și producător de metale și teritoriile extracarpatic. Această situație s-a perpetuat și s-a accentuat în evul mediu, când Țara Românească și Moldova s-au străduit să evite orice embargou pe care l-ar fi putut institui singura lor sursă de produse metalifere, orașele săsești transilvănene. Tot de aici proveneau majoritatea produselor manufacturate mărunte, pentru care nu a existat niciodată o producție internă suficientă, produse obținute din materii prime, livrate de spațiul extracarpatic. Numai prezența (anterioară înființării rutelor Brașov-Brăila și Suceava-Brăila) acestor două *târguri de vale*, periodice sau permanente, poate explica traseul acestor variante de drumuri.

Preexistența unor grupări de așezări în jurul viitoarelor orașe, nu a fost până acum probată, nici documentar și nici arheologic. Toate localitățile pomenite deja, gravitând în secolele XVI-XVIII în jurul Buzăului și Râmnicului, au o atestare documentară ulterioară celor două. Dispărute sau înglobate în vetrele actualelor orașe, ele nu au păstrat nici monumente de arhitectură, care să probeze vechimea lor. Descoperirea, izolată și fără un context clar, a unor monede din secolele XI-XIII, în preajma sau pe raza celor două orașe, nu ne dă posibilitatea de a le considera dovezi privind

existența unor așezări în locurile respective. Singura prezentă materială care ar putea aparține secolului al XII-lea, reprezentată de fragmente ceramice cu analogii la Garvăn-Dinogetia, în ceramica din grupa a VI-a, a fost surprinsă la poalele dealului Cetățuia de la Sărata Monteoru, în anul 1939⁷⁷.

Ipoteza privind capacitarea unor grupuri alogene de negustori și meșteșugari, care ar fi pus bazele unei colonii urbane în teritoriul extracarpatic, întemeiată pe exemplele orașelor Câmpulung, Baia și Siret, este în continuare viabilă, fără a putea fi probată. Acum se cunoaște că negustorii buzoieni au fost participanți activi la comerțul cu Brașovul⁷⁸, dar nu se regăsesc în aceste registre nume de origine străină decât în proporție mică⁷⁹, fără să știm când au intrat în comunitatea locală. Prezența unor grupuri alogene în cele două orașe, în epoca de început, ar fi trebuit să lase urme materiale importante. Ne referim în special la segregarea comunităților în jurul unor biserici parohiale proprii, așa cum la Buzău s-a întâmplat cu orașenii de origine greacă-cipriotă, așezați pe lângă *biserica Greci (Negustori)*, după anul 1571; la cei de origine bulgară, colonizați în oraș după războiul din 1806-1812, care ridică *biserica Sârbi (Sf. Nicolae)*; la comunitatea mozaică, ce ridică o sinagogă pe Calea Brăilei în secolul al XIX-lea. Singura biserică catolică din Buzău datează de la începutul secolului XX.

În privința Râmnicului, a fost în mod repetat comisă o enormă confuzie între relatările unor călători străini privind Râmnicul Vâlcii și Slam Râmnic⁸⁰, astfel că este necesară precizarea că nu există nici o informație scrisă privind existența unei comunități catolice la Râmnic Sărat în epoca medievală.

Pentru Buzău, a fost prezumată de mai multe ori, ca etapă dirijată, urmând celei spontane (orașenesc-incipientă), edificarea unui ansamblu

⁷⁷ I. Banea, M. Comșa, Gh. Ștefan, *Dinogetia*, I, București, 1967, p. 186, 203, fig. 123/4,8,10 și fig. 125/1-2. Informația și posibilitatea studierii materialului, ne-a fost oferită de d-na Eugenia Zaharia, responsabil științific al șantierului arheologic.

⁷⁸ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 259-303.

⁷⁹ Ionescu, *Istoria orașului Buzău*, p. 81 și 84, care a beneficiat de listele manuscrise de participanți din jud. Buzău, oferite de Radu Manolescu, nepublicate în volumul citat al acestuia din urmă.

⁸⁰ Valeriu Nicolescu, *Argumente documentare privind ansamblul monumental „Adormirea Maicii Domnului” Râmnic Sărat*, în Mousaios, IV, partea a II-a, 1994, p. 70-71; Idem, *Buzăul și Râmnicul în mărturia externe*, în Mousaios, VII, 2001, p. 135, 136, 138.

⁷⁵ Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 545-549.

⁷⁶ Panaitescu, *Introducere*, p. 232.

fortificat, în prima jumătate a secolului al XIV-lea⁸¹ sau constituirea spontană a așezării (orășenesc-incipientă), lângă reședința feudală preexistentă⁸². În ceea ce privește Râmnicul, acesta nu beneficiază de aprecieri privind existența unei fortificații preorășenești, considerându-se că ocupă un spațiu nou, fără tradiție de locuire, fiind sincron cu o formațiune prestatală sau cu întemeierea statului muntean. Interesul puterii muntenești pentru acte de ctitorire, se manifestă în cazul Râmnicului la aproape un secol, după cel al lui Ștefan cel Mare⁸³.

Singurul aspect care poate fi argumentat privește intervenția autorității centrale în viața economică a celor două orașe. Așa cum am mai precizat, cele mai vechi documente ce atestă existența celor două localități sunt privilegiile comerciale, adresate unor negustori străini, în care sunt precizate punctele vamale ale țării. Între acestea se află cele de la Buzău și Râmnic, deci în aceste locuri fusese implantată o instituție a domniei, având un reprezentant local, însărcinat cu strângerea taxelor vamale.

Existența unei autorități religioase importante, eparhiale sau mănăstirești în perioada preorășenească, nu poate fi luată în calcul. Se cunoaște destul de bine că la Buzău a fost stabilit sediul unei episcopii ortodoxe, imediat după anul 1500. Anterior acestei date, populația ortodoxă din zona Carpaților de curbură se supunea direct Mitropoliei Țării Românești, având probabil reședința la Curtea de Argeș, apoi la Târgoviște. Până acum nu a fost determinată prezența vreunei reședințe nobiliare, din secolele XIV-XV, în vatra orașului. Cu privire la sediul Episcopiei s-a emis și ipoteza ridicării sale pe amplasamentul unui fost metoh al mănăstirii Vintilă Vodă, schitul Frâsinet, anterior secolului al XVI-lea. Astfel, cu ocazia lucrărilor de restaurare la palatul episcopal, din anul 1981, au fost descoperite fundațiile unui foișor de epocă brâncovenească, contemporane cu pivnițele palatului, ce suprapuneau fundațiile unei clădiri anterioare⁸⁴. În absența oricărei investigații sau supravegheri arheologice în timpul lucrărilor de săpătură din biserică și de la palatul episcopal, se consideră și în momentul de față, că fundațiile clădirii din prima etapă ar aparține perioadei de refacere din vremea lui Matei Basarab. În ceea ce ne privește, credem că,

la fel de bine ele ar putea aparține unei clădiri anterioare chiar și catedralei episcopale, având în vedere că pivnița palatului se adosează la aceste fundații, aflate între intrarea în biserica episcopală și palat.

La Râmnic, autoritatea religioasă locală a fost considerată a fi reprezentată de personalul ce deservea biserica lui Ștefan cel Mare. Cunoscută în secolul al XVII-lea cu apelativul de *biserica domnească din Râmnic*⁸⁵, ea a polarizat o parte a locuirii urbane, fiind cel mai important obiectiv arhitectonic din perimetru. Abia la sfârșitul secolului al XVI-lea, după ridicarea *mănăstirii Grecilor*⁸⁶ (în preajma iarmarocului), ce beneficia de o centură de ziduri de apărare, securitatea locuitorilor se va îmbunătăți substanțial, iar monumentul emblematic de pâna atunci va fi eclipsat de acest ansamblu.

Așa precum se înțelege, părerea noastră este că cele două orașe medievale existau deja la granița dintre secolele XIV și XV. Absența unor documente scrise sau arheologice, nu ne permite să coborâm, deocamdată, perioada preorășenească mai jos de mijlocul secolului al XIV-lea. Suntem într-un tot de acord că „*premisele civilizației urbane s-au format în cadrul procesului de feudalizare a societății românești și într-o legătură directă și indisolubilă cu acela al organizării politice a acesteia*”⁸⁷. Orice propunere de coborâre a perioadei de întemeiere a celor două orașe în secolul al XIII-lea, comportă cea mai mare doză de relativitate.

Nu considerăm că pot fi aplicate șabloane evolutive procesului de apariție și dezvoltare a acestor două orașe, ca de altfel nici celorlalte din teritoriul extracarpatic. Este foarte adevărat că formarea și dezvoltarea lor a fost influențată și de componente economice. Suntem de părere că cele două așezări au avut o etapă preorășenească în care au funcționat ca *târguri de vale*, servind ca locuri de schimb pentru zone complementare economic. Apariția lor nu a fost influențată de crearea sau existența prealabilă a unor rute comerciale „*internaționale*” ci dimpotrivă, au determinat crearea unor rute paralele care le puteau introduce pe traseele importante ale comerțului. Situate la două stații de poștă unul față de celălalt, ca și față de cele mai apropiate orașe (Gherghița, Focșanii Munteni, Bucov), cele două orașe au beneficiat de condiții de mediu diferite. Buzăul s-a aflat într-o

⁸¹ Gheorghiu, *Metodă și modele*, p. 39.

⁸² Idem, *Așezări umane. Fascicolul I. Istoria așezărilor umane de la origini până la renaștere*, Timișoara, 1996, p. 244; Idem, *Cetățile orașelor. Apărarea urbană în centrul și estul Europei în Evul Mediu*, București, 2000, p. 98.

⁸³ *Ibidem*, p. 89, 102, 104.

⁸⁴ Antonie Plămădeală, *Trei descoperiri recente la Episcopia Buzăului*, în *Spirit. și ist.*, vol. II, p. 33 și pl. I.

⁸⁵ DRH, B, vol. XXIV, nr. 391 (la 20 octombrie 1634).

⁸⁶ I. R. Mircea, *Catalogul documentelor Țării Românești. 1369-1699. Secția Istorică de la Arhivele Statului din București*, București, 1947, p. 241, nr. 1671 (doc. din 13 decembrie 1593).

⁸⁷ M. D. Matei, *Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Românească. Până în secolul al XVII-lea*, Iași, 1997, p. 78.

luncă adăpostită de marele codru al Vlăsiei, beneficiind de o bună aprovizionare cu apă potabilă, lemn, pământ argilos potrivit ca materie primă pentru cărămizi, pământ agricol foarte mănos. Râmnicul s-a amplasat pe un strat de loess nisipos, pe malul unui râu cu apă sărăturoasă, improprie consumului sau irigațiilor; până la începutul secolului XX, a suferit o permanentă criză de apă potabilă; nu a beneficiat de materii prime pentru construcții, solurile argiloase și nisipoase conținând un mare procent de sare, iar lemnul trebuia adus din păduri situate la mari distanțe. Ambele au fost orașe deschise; prezența unor sisteme fortificate de apărare ar fi contravenit principiilor de tactică militară defensivă, utilizate pe tot parcursul epocii medievale românești.

Evoluția urbană a celor două așezări nu a fost determinată de existența prealabilă a unor reședințe feudale locale. Apariția Episcopiei Buzăului, cu apetență de constituire și apoi de mărire a domeniului funciar propriu, a generat lungi procese cu orășenimea buzoiană, pentru braniștea orașului⁸⁸, ca și pentru tentativele de control și supraimpozitare a activităților comerciale. În aceeași măsură, construirea de reședințe boierești – în vetrele orașelor sau la periferie - a provocat permanente tulburări reciproce de posesie cu orășeni. Nici veleitățile negustorești pe care le manifestau familiile boierești locale, care se prevalau de privilegiul de clasă, încălcând regulile corporative ale negustorilor, nu au reprezentat, în linii principale, un factor de progrese pentru Râmnic și Buzău.

Cele două orașe au atras forța de muncă excedentară din lumea satelor și meșteri, oameni de cultură, militari și clerici. Pentru zona de întorsură a Carpaților ele au fost centre de civilizație, alimentate de arterele comerciale care le tranzitau. Deși pentru unii călători – chiar și în prima jumătate a secolului al XIX-lea – erau mai mult niște „sate adorabile”⁸⁹, cu mult sub orice standard de civilizație urbană occidentală, cele două așezări nu pot fi apreciate potrivit punctajului propus de Dollinger. Absența unor documente scrise, pentru secolele XIV-XV, care să ateste prezența unei conduceri autonome a orașelor, a breslelor, a normelor particulare de drept sau a existenței unei piețe permanente (bazarul), ne împiedică să facem aprecieri privind calitatea vieții urbane la Râmnic și Buzău. Tentativele de reconstituire a nucleelor

primitive orășenești, plecând de la tramele stradale cunoscute⁹⁰, credem că nu au decât o valoare orientativă. Între secolele XV-XIX, cele două orașe au trecut prin nenumărate distrugerii totale, urmate de reconstrucții ample. Până acum, datele oferite de observațiile arheologice ne determină să afirmăm că toate construcțiile monumentale, subterane sau supraterane, ce au reușit să ajungă întregi sau în stare de ruină până în secolul XX, nu sunt anterioare sfârșitului de secol XVIII⁹¹. Mai mult decât atât, după anul 1831, străzile celor două orașe au suferit ample regularizări⁹², fiind organizate fronturile liniare de prăvălii de pe ulițele târgului, ce nu puteau decât să șteargă orice date privind structura urbană din perioada de început.

SUMMARY

The Romanian historiography's interest in the commercial routes is more than one century old. A certain theory, supported by Nicolae Iorga and Gheorghe Bratianu, claims the commercial routes had an essential role in the birth of the medieval states. Barbu T. Câmpina and P. P. Panaitescu have realized a critical analysis of the economical determinism in the organization of the medieval Romanian cities and states. The synthesis of the theories and currents on this subject belongs to Sergiu Iosipescu and, later on, to Șerban Papacostea, both of them aware of the interdependence between the roads, the states and the cities.

Following the latter historiography current, we have analyzed the road connecting the city of Brașov with the Danube, a road which used several gorges in the Buzău Mountains. We also presented an equally important route traversing the area, connecting the medieval states Vallachia and Moldavia. Both roads were already in existence in the 13th century, in a relationship of interdependence with the local towns: Brașov, Brăila, Buzău, Râmnicu Sărat. Given their economical significance, they have been a subject of conflict between the three medieval states: Vallachia, Moldavia and Transylvania.

In what concerns the city of Buzău, we reached the conclusion that its existence is dating, at the very least, from the second half of the 14th century, a vital role

⁹⁰ Gheorghiu, *Metodă și modele, passim*.

⁹¹ Un punct de vedere diferit la E. M. Constantinescu: „Însuși traseul străzii Cuza Vodă îl păstrează pe cel al străzii principale din târgul protejat, în secolele XIV-XVI, de o incintă fortificată. În aceste pionișe, suprapuse, care comunicau între ele printr-un complex sistem de scări și tunele, se ascundea populația orașului atunci când, nu rareori, acesta cădea pradă tătarilor sau otomanilor” (Buzău, p. 23).

⁹² Pentru Buzău, v. DJANBZ, Fond. Primăria orașului Buzău, dos. 18/1835-1838, f. 3-45; pentru Râmnic, v. DJANBZ, Fond. Primăria orașului Râmnicu Sărat, dos.: 10/1834, f. 1-5; 7/1837, f. 1-10; 8/1839, f. 1-10; 7/1897, f. 1-33.

⁸⁸ D. Gh. Ionescu, *Lupta orășenilor din Buzău cu Episcopia (1550-1850)*, în SAI, VIII, 1966, p. 83-103.

⁸⁹ Apud Al. Lapedatu, *Doi misionari scoțieni în Țările Române acum o sută de ani*, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*, seria a III-a, tom. XV (1934), p. 185.

in its birth being played by the German merchants in Brașov. We believe that its medieval center laid between the two commercial points of interest: the permanent market (the bazaar) and the temporary market (the cattle-fair). The mapping of the known sites and the few archaeological inquiries conducted so far have not provided information related to the beginnings and the development of the town. An important element of evolutionary coherence is the settlement, in this town, of the Seat of the Bishop of Buzău, in the early 16th century.

Râmnicu Sărat remains a great archaeological unknown, as its site has not been mapped yet and has

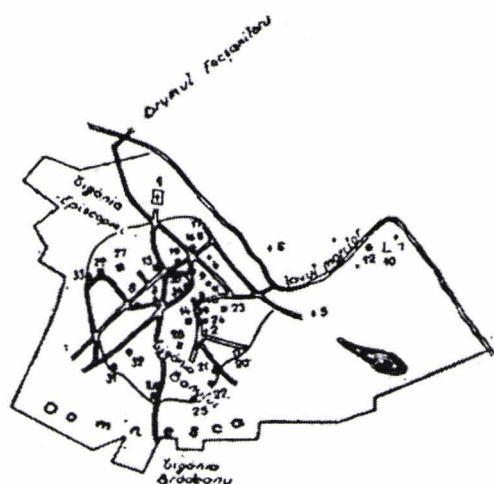
hosted only two archaeological investigations. Its evolutionary nucleus is believed to lay between the „Sf. Paraschiwa” and „Câța” churches, the left bank of the Râmnic river, the former „Adormirea Maicii Domnului” monastery and the Central Park.

Both towns are documented in the early 15th century, and their existence may be extended towards the end of the 14th century. We have found the towns to be inconsistent with existing birth and evolution models of the central and western European medieval towns< the development of the two towns is atypical, consistent with the geo-political status of the medieval state they belonged to.

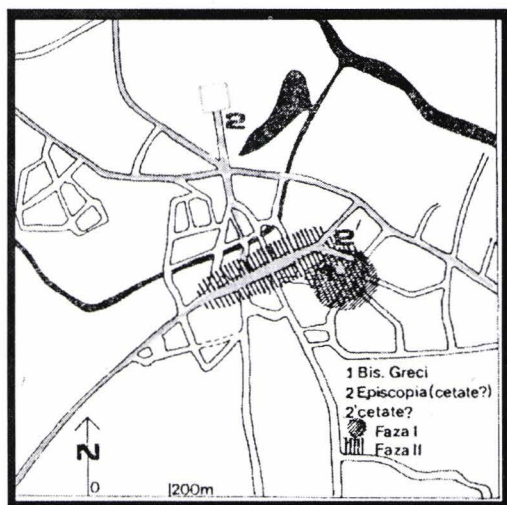

II. 1 . Harta Specht (1791), detaliu asupra orașului Buzău.

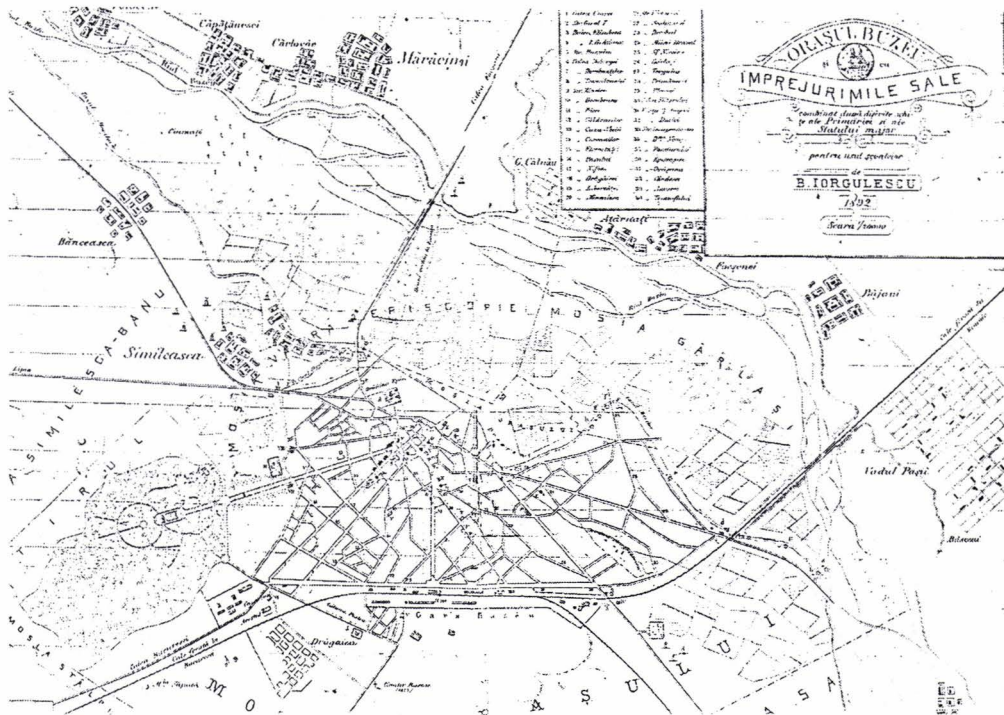

II. 2. Planul orașului Buzău din 1830
(Apud D. Ionescu, *Istoria orașului Buzău*, București, 1979, p. 126)

II. 3. Evoluția orașului Buzău (apud Teodor Octavian Gheorghiu, *Metodă de abordare și modele ale genezei unor orașe medievale românești*, în „Arhitectura”, anul XXXVI, nr. 1988, fig. 15).

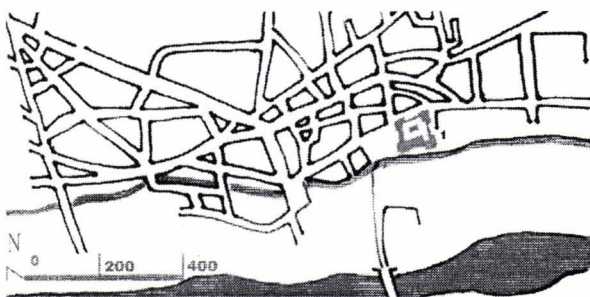
II. 4. Planul orașului Buzău din anul 1892 (apud Basil Iorgulescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1892).

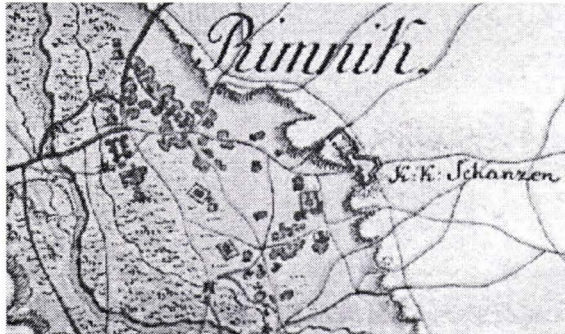
II. 5. Orașul Buzău, vedere satelitară
<http://maps.google.com/maps/>

II. 8. Orașul Râmnicu Sărat, vedere satelitară
<http://maps.google.com/maps/>

II. 7. Râmnicul medieval. (apud Teodor Octavian Gheorghiu, *Cetățile orașelor. Apărarea urbană în centrul și estul Europei în Evul Mediu*, fig. XMIV).

II. 6. Harta Specht (1791), detaliu asupra orașului Râmnicu Sărat.